

– Hva det er med fotballen? Det er noe med spenningen som skapes fordi tilfeldighetene kan avgjøre spillet, det er noe med samholdet og det er betydningen av strategi og taktikk, fordi resultatet er fullstendig åpent uansett hvem som møtes til dyst.

Intervjuet: Per Vaglum

Lang ball fra løkka til egen roman

Fotballentusiast Per Vaglum har akkurat svart på spørsmålet: Hva er det med fotball som gjør at konger og kristne, akademikere og andre glemmer rang og stilling når temaet bringes på banen? Psykiateren og romandebutanten kunne like gjerne ha beskrevet møtet mellom sine egne romanfigurer Simon og Maria; to ukjente som tidlig i handlingen befinner seg i et spill med hverandre (1).

De nærmer seg og trekker seg tilbake i frykt for å bli avvist, mens de hver for seg undres over hvem den andre er. Nysgjerrigheten driver dem til nye strategiske fremstøt og begge opplever vendepunkt som blir avgjørende for om de vil våge nærheten.

Psykoterapi og kjærlighet

Per Vaglum måtte bli 65 år og ha nesten 250 vitenskapelige publikasjoner bak seg før han våget spranget, frigjorde seg fra det faglitterære språket og fullførte romanprosjektet. Et sabbatsår fra professoratet ved Institutt for medisinske atferdsfag måtte til for å få historien ned på papiret. – Romanen ble et vendepunkt for meg. Det var nå eller aldri, hadde liksom ikke tenkt at jeg skulle gjøre det, sier han.

Etter 40 år med forskning og undervisning har psykiateren fortsatt en sterk identitet som kliniker. – Det er helt nødvendig for meg å behandle pasienter, ellers kunne jeg bare slutte med veiledning og undervisning, sier han. – Nesten alt jeg har forstått om prosesser i psykoterapi har jeg lært av pasientene mine. Denne erfaringsbaserte kunnskapen er viktig å formidle til studentene, men den tradisjonelle læreboken strekker ikke til. Derfor tenkte jeg: Hvorfor ikke skrive en skjønnlitterær historie helt uten vitenskapelige fakta og faguttrykk?

Psykoterapi og kjærlighet er en psykoterapiinformert roman ifølge forfatteren. – Faglitteraturen gir ikke fullstendige svar på hvordan det er å ha fobier eller å være forvirret eller deprimeret. Teoretiske begreper får mening når jeg snakker med pasientene. Det er pasienten som lærer oss

hvilken mestringsmåte som passer den enkelte, sier han. – For eksempel kan en psykotisk pasient oppleve at stemmene han hører blir lavere når han er alene på verandaen, mens en annen døyver lyden best i et støyende kjøpesenter.

Innsikt i et liv

Skjønnlitteratur og lyrikk har alltid vært inspirasjonskilder for Vaglum. – Jeg leser romaner og lyrikk for å bli kjent med meg selv og for å få innsikt i andre menneskers utvikling, sier han. Spesielt fascinerende synes han det er å lese en forfatter eller lyriker fra første til siste verk, se produksjonen under ett. – Da får jeg i tillegg et inntrykk av livet til det mennesket det gjelder.

Han nevner lyrikerne Pär Lagerkvist (1891–1974) og Olav H. Hauge (1908–94) som eksempler. Den østerrikske poeten Georg Trakl (1887–1915) som valgte selvmordet som løsning på smerten, og Gunvor Hofmo (1921–95) som forutsa sin egen psykose, er eksempler på skribenter som har gitt ham utvidet psykoterapeutisk innsikt. I dette nummeret av Tidsskriftet drøfter Vaglum psykoseprodromet i Hofmos liv og diktning (se side 1225–9)

Det finnes allerede et nytt romanmanuskript signert Per Vaglum. Han er tilbakeholden om innholdet, men røper at boken ikke handler om psykoterapi, men om erfaringer fra annet psykiatrisk arbeid.

Fotball og samhold

Fotballengasjementet har aldri forlatt Per Vaglum. Han begynte løkkekarrieren på de åpne jordene ved Marienlyst i 1940-årene. Han husker kontrasten mellom duellene han tapte som angrepsspiller og den enorme følelsen det var å få tre vellykkede målsjanser på rad. Det er slike hendelser som styrker selvtiliten og blir til gode minner.

Fotballgleden fra guttedagene visste han å hente frem senere i livet da han observerte sine to sønner og deres jevnaldrende i aksjon som guttespillere. – Jeg så at barn med problemer hjemme og i skolen og unge med

risiko for rusproblemer klarte seg bra på fotballbanen. De andre foreldrene tok vare på de marginale barna og drog dem inn igjen i samholdet som fotballen representerte.

I 1981 ble Vaglum bedt om å lede en ny komité i Norges Fotballforbund som ville vekk fra den smalsporede eliteidretten og satse på breddeorientert barne- og ungdomsfotball (2). Han gikk vitenskapelig til verks for å skaffe kunnskap om hvilke barn som ble rekruttert, hva frafallet skyldtes og hva som kunne gjøres for å holde på spillerne. Målet var å lage et tilbud der «alle som vil, skal få være med. Alle skal trives». Engasjementet førte til tre forskningsprosjekter og en doktorgrad med ham som veileder.

– Vi fant blant annet at fotballen rekrutterte meget bredt sosialt og at barn med atferdsforstyrrelser ofte var blant de beste spillerne. Problemet var at de undervurderte ferdighetene sine og derfor falt ut. Vi fant også ut at de beste spillerne sluttet dersom de mindre gode sluttet. Altså måtte vi satse på breddefotball for å få med alle, forteller han. Arbeidet førte til at barnefotball fikk egne regler, turneringsformer, treningsmetoder og at lederopplæringen ble satt i system.

Alle for alle

Siden 1986 og frem til januar 2003 var Per Vaglum faglig leder ved Institutt for medisinske atferdsfag ved Det medisinske fakultet i Oslo. «Kritisk generøsitet» og «kollektivt ansvar» er begreper som er godt innarbeidet ved arbeidsplassen. Det innebærer at alle har klar beskjed om å hjelpe frem alle. At unge forskere finner miljøet inspirerende, avspeiles i de rundt 30 doktorgradene som er utgått fra instituttet de siste 15 årene.

Vaglum fungerer som en trygg farsfigur, ifølge unge stipendiater – paternalistisk til tider og med full kontroll over aktiviteten ved instituttet. Han er ikke typen som provoserer frem konflikter, tvert imot har han vist seg som en viktig stabilisator og problemløser når konfliktene har tårnet seg

Per Wiggen Vaglum

født 2.3. 1938

- cand.med. Oslo 1962, spesialist i psykiatri 1972
- dr.med. Oslo 1979
- lege- og forskerstillinger ved psykiatriske institusjoner i Oslo 1965–85
- leder for Barne- og ungdomskomiteen i Norges Fotballforbund 1981–90
- professor I, Universitetet i Oslo 1986–
- forskningskoordinator NAVF 1982–90
- dekanus ved Det medisinske fakultet, Oslo 1990–95

Foto J-E. Larsen

opp. I 1990 stod fakultetet overfor en radikal omlegging av studieplanen (Oslo 96) og det var også motstridende interesser mellom basalforskerne og de kliniske miljøene. Vaglum, som satt i fakultetsstyret og var sentral i arbeidet med Oslo 96, ble bedt om å tre inn som dekanus for å skape ro og samle fakultetet. Han ble også gjenvalgt for en ny periode.

Ble ikke anatom

Psykiatrien var et naturlig valg for Vaglum allerede tidlig i medisinstudiet. – Jeg hadde svært gode karakterer til første avdeling og ble forsøkt rekruttert til en forskerstilling. Men da professoren hørte at jeg tenkte på psykiatri, sa han med et smil: «Bra, de trenger gode hoder der også». Så jeg ble ikke anatom.

Siden har hodet til Per Vaglum vært viet forskning på behandlingsmetoder, misbruk, psykose, lege-pasient-forholdet og klinisk kommunikasjon ved siden av studentundervisning og pasientbehandling. Trangen til å dokumentere alt han fatter interesse for, er inngrodd, ifølge medarbeidere.

Nysgjerrigheten og interessen for å systematisere pasienterfaringer førte allerede i turnustiden til en artikkel i Tidsskriftet (3). – Jeg har alltid ment at man ikke skal ta ting for gitt. Når man oppdager noe uventet, bør man heller undersøke nærmere. Det forsøker jeg å formidle til studentene, sier Vaglum.

Slitte leger uten inspirasjon

Prestasjonsangst er et kjent tema for nyutdannede leger, så også for unge Vaglum. – Jeg var usikker på så mange måter. Men jeg var iallfall innprentet med følgende holdning: «Som lege kommer du opp i mange vanskelige situasjoner, men du kommer til å klare det». I dag tror ikke studentene at de vil klare vanskelige situasjoner når de står alene som leger. De sier «det ville jeg aldri ha klart» når de hører historier som krever snarrådighet og besluttsomhet. Dette er en viktig forskjell

på min generasjon og dagens generasjon studenter, sier han.

– Hvorfor har studentene mindre tro på seg selv nå?

– De sier av og til at legene de møter i studiet er slitte og oppgitte og at arbeidet ikke gir dem noen mening lenger. Slitte leger formidler kanskje ikke den entusiasme og selvsikkerhet som gjør at studentene får tro på at de vil mestre vanskelige situasjoner der de må klare seg på egen hånd, sier han.

Prosjektet *Fra student til lege* som Vaglum og medarbeidere står bak, undersøker hvilke forhold som er viktige for at legene skal klare legerollen og takle stresset best mulig (4, 5). To årganger studenter fra hele landet ble plukket ut til studien for ti år siden og følges opp jevnlig. Nå skal de undersøkes for fjerde gang.

– Hvilke forhold er av betydning?

– Så langt viser våre undersøkelser at det er kombinasjonen av arbeidsforhold, kliniske ferdigheter og egen sårbarhet som påvirker sikkerhet og evne til å takle stress som lege. De som er mest usikre på legerollen mot slutten av studiet, får også størst problemer i turnustiden, sier han. – Derfor er det avgjørende hvordan studentene blir møtt under studiet, blant annet hvordan de lærer å takle traumatiserte pasienter og de traumer de selv utsettes for.

Kultur for forskning

Før 1982 ble det nesten ikke bevilget midler til psykiatrisk forskning. En liten håndfull leger drev med forskning på universitetsnivå, men det var vanskelig å rekruttere leger som ville forske. Da Vaglum ble leder for Program for psykiatrisk forskning i Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (NAVF) i 1982, var målet å bygge en kultur for klinisk forskning i psykiatrien.

– Første trinn var å få vordende psykiatere interessert i klinisk forskning og få klinikerne til å se sitt ansvar for at det ble forsket på deres fagfelt. Det var viktig å bryte oppfatningen om at de måtte velge

mellom enten å bli en god psykiater eller en god forsker, sier Vaglum. Som vanlig gikk han systematisk til verks med ulike tiltak. Etter hvert økte både oppmerksomheten og bevilgningene til psykiatrisk forskning, og interessen for å disputere innen feltet økte tilsvarende.

– Fra 1985 til 1995 ble det skrevet flere doktoravhandlinger enn fra 1927, da Georg Langfeldt disputerte, til 1985. I dag har vi et blomstrende klinisk forskningsmiljø både i Oslo, Bergen, Tromsø og Trondheim. Dessuten er vi er langt fremme i internasjonal sammenheng, sier Vaglum, som har flere internasjonale verv. Blant annet er han visepresident i International Society for the Study of Personality Disorders.

Samme uke som romanen hans kom ut, ble Vaglum utnevnt til Kommandør av Den Kongelige Norske St. Olavs Orden. Ordensrådet la vekt på hans innsats innen norsk og internasjonal psykiatri og innen barneidretten. Under utdelingen uttrykte Vaglum tvil om han var verdig en slik tildeling og kommenterte tvilen slik i takketalen: – Men så kom jeg til å tenke på at det var kongen som hadde bestemt det, og kongen kan jo ikke ta feil. Så da tok jeg imot med glede og stolthet!

Nina Husom

nina.husom@legeforeningen.no
Tidsskriftet

Litteratur

1. Vaglum P. Psykoterapi og kjærlighet. Oslo: Universitetsforlaget, 2003.
2. Vaglum P. Fotball – mer enn et spill! Tidsskr Nor Lægeforen 1998; 118: 2354–7.
3. Vaglum P. Carisoprodol. Bivirkninger og smertestillende virkning bedømt ved et materiale fra praksis. Tidsskr Nor Lægeforen 1964; 84: 813–6.
4. Wiers-Jenssen J, Vaglum P, Ekeberg Ø. Komende legers karriereplaner. Ambisjonsnivå og spesialiseringsplaner blant medisinstudenter. Tidsskr Nor Lægeforen 1997; 117: 2807–11.
5. Tyssen R, Vaglum P, Grønvold NT, Ekeberg Ø. Factors in medical school that predict postgraduate mental health problems in need of treatment. A nationwide and longitudinal study. Med Educ 2001; 35: 110–20.